

становлять важливу передумову подолання нашою державою кризового стану та залучення її до світових інтеграційних процесів, що буде сприяти підвищенню ефективності виробництва та процесів відтворення, збільшенню наукомісткої продукції шляхом технологічної спеціалізації та залучення іноземних технологій у вигляді товарів, ноу-хау тощо, а отже, і прискоренню темпів економічного зростання в цілому.

Наприкінці варто відмітити, що посилення технологічного регіоналізму може призвести до формування нових моделей науково-технічної політики, враховуючи локальну, регіональну та глобальну складові. Без відповідних заходів технологічний розрив між економічно розвинутими та слабкими регіонами навряд чи буде знівлено. Тому подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку конкретних регіональних інноваційних стратегій з урахуванням національної специфіки.

Література

1. *Поручник А. М., Антонюк Л. Л.* Венчурний капітал: зарубіжний досвід та проблеми становлення в Україні. — К.: КНЕУ, 2000.
2. Європейська інтеграція та Україна: Навчально-методичний посібник / Під ред. В. Є. Новицького, Т. М. Пахомової, В. І. Чужикова. — К.: Товариство Карла Дуйсберга (ФРН), Друк ТОВ «Макрос», 2002.
3. *Hudson Ray, Williams Allan.* Divided Europe, Society and Territory. — L.: Sage, 1999.
4. Organisation for Economic Cooperation and Development, Main Science and Technology Indicators data base. - Paris, May, 2000.
5. Rongxing Guo. Border-Regional Economics: Contribution to Economics. — Heidelberg: Physica Verlag, 1996.
6. UK Science Parks / Overview. Financial Times Survey. 2000.

О. В. Бабінська,

асистент Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

РОЗШИРЕННЯ ЄС ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ПРИКОРДОННОМУ РЕГІОНІ

Практика розвитку світового господарства свідчить, що економічна інтеграція є об'єктивним процесом, який забезпечує достатньо високий рівень ефективності суспільного виробництва

через послідовну ліквідацію обмежень на шляху взаємопроникнення економік держав, інтеграційного об'єднання, у тому числі через рух товарів, капіталів і робочої сили. Зазначимо, що з кінця 80-х рр. XX ст. в Європі відбуваються два, на перший погляд, відмінні, але тісно пов'язані між собою політичні та господарські процеси: з одного боку, згортання кордонів всередині держав-членів ЄС з одночасним розширенням складу держав-членів ЄС (зі вступом нових членів до ЄС українські кордони з цими державами стають зовнішніми для ЄС), а з іншого — підтримка розвитку культурних, політичних і господарських контактів з третіми державами, розташованими за новими зовнішніми кордонами ЄС. У контексті зазначеного проблеми євроінтеграції і співробітництва України з ЄС знайшли відображення в роботах українських вчених-економістів О. Білоруса, І. Бураковського, А. Галчинського, Б. Губського, В. Кредісова, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Рум'янцева, Є. Савельєва, С. Соколенка, А. Філіпенка, І. Школи та ін.

Зауважимо, що інтенсивний розвиток підприємницького сектора в прикордонному регіоні в умовах посилення євроінтеграційних процесів — складна, багатоаспектна проблема, розв'язання якої передбачає формування комплексного конкурентоспроможного механізму підприємницької діяльності в єдності та взаємодії власних зусиль підприємця із законодавчим, інституційноорганізаційним, фінансово-кредитним і зовнішньоекономічним напрямками, враховуючи при цьому, що регіональний рівень слугує мікромоделлю трансформаційних процесів. Враховуючи сучасні тенденції, вважаємо, що сьогодні одним із найактуальніших питань, які ставить перед дослідниками сучасного міжнародного бізнесу поглиблення євроінтеграційних процесів, є питання про те, як впливатиме євроінтеграція на розвиток підприємництва у прикордонних регіонах суміжних з ЄС країн у зв'язку зі вступом нових держав. Звичайно, повноцінно проаналізувати цей вплив можна буде лише через певний час, на основі реальних спостережень, але вже зараз можна з впевненістю зробити ряд обґрунтованих висновків з врахуванням наявних тенденцій. Актуальність обраної теми дослідження підкреслюється й тим, що в Україні практично відсутні комплексні наукові розробки у цьому напрямку.

Не претендуючи на всеосяжне наукове дослідження, у постановочному варіанті спробуємо розглянути можливості розвитку підприємництва в прикордонному регіоні в умовах

розширення ЄС, зокрема з позицій вступу 10 нових держав у травні 2004 р., насамперед країн Центральної Європи (ЦЄ).

Упродовж наступних років для України розпочнеться новий етап економічного співробітництва з ЄС, оскільки після його розширення ринок Євросоюзу перетвориться для нашої держави на головний і посідає перше місце як ринок збуту українських товарів та друге місце як джерело нашого імпорту. Крім того, більше половини прямих іноземних інвестицій надходить з країн ЄС. Так, характерною ознакою 2002—2003 рр. було посилення інтенсивності надходжень прямих інвестицій з нових держав-членів ЄС в Україну. Важливою особливістю співробітництва України з ЄС та його новими державами-членами за останні чотири роки є прискорення темпів зростання взаємної торгівлі, коли щорічний приріст товарообігу складає понад 16—18 %. Не в останню чергу це пов'язано з лібералізацією торговельного режиму в Україні на основі принципів СОТ та європейських стандартів. Зазначимо, що українські товари більш конкурентоспроможні на ринках нових держав-членів ЄС (з 1999 р. стабільне позитивне сальдо торгівлі товарами). Проте частка України у торгівлі ЄС залишається незначною і складає близько 0,5 % від загального обсягу зовнішньоторговельних операцій Євросоюзу [1, С. 173—174]. Такий стан справ обумовлений, передусім, неефективною структурою українського експорту та недостатніми темпами реструктуризації національного виробництва, що вимагає розв'язання проблеми оптимізації структури торгівлі товарами у напрямі підвищення частки продажу товарів середньої і високої технологічності.

Важко заперечити той факт, що сьогодні будь-яка розвинена країна одним із найголовніших чинників своєї стабільності та добробуту вважає збільшення ваги малого та середнього підприємництва (МСП) у національній економіці. На жаль, доводиться констатувати, що розвиток підприємництва в Україні знаходиться на значно нижчому його рівні у порівнянні з європейськими країнами. Навіть у наших країнах-сусідах, які ще не належать до найбільш економічно розвинутих держав, становище МСП за останнє десятиліття суттєво змінилося. Наприклад, частка МСП у ВВП таких країн, як Польща, Угорщина, Чехія, сягає приблизно 50 %, а у Росії цей показник становить понад 20 %. Крім того, показовою є така динаміка: МСП зміцнює свої позиції, зростає рівень його впливовості в суспільстві. За оцінками експертів, частка МСП у ВВП України має стабільно низьку динаміку: уже протягом майже 5-ти років

вона не змінюється і дорівнює орієнтовно 10 % (а стартувала Україна з сусідніми країнами приблизно в один час та в однакових умовах). Показник кількості створених у секторі МСП робочих місць становить близько 20 %, але він значно нижчий, ніж у країнах розвинутих та нових членах ЄС, де цей показник дорівнює понад 50 % [2].

Вищезазначене підтверджує, що в Україні за роки незалежності не вдалося сформувавши відповідних умов для розвитку підприємництва, незважаючи на те, що створення сприятливих умов для підприємницької діяльності розглядається як основа розвитку економіки країни. Підприємці, зважаючи на невизначене економічне сьогодення, позбавлені впевненості у майбутньому, в тому, що держава, захищаючи власні інтереси, не буде порушувати їхні права. Гальмування діяльності МСП особливо відчувається на регіональному рівні. У зазначеному контексті, враховуючи, що сьогодні відбувається поступове створення у межах ЄС єдиного підприємницького простору, у рамках якого умови для здійснення підприємницьких функцій стають у всіх країнах усе більш подібними, надзвичайно актуальною для України, особливо для її західних прикордонних регіонів, залишається проблема включення в європейський і світовий підприємницький простір.

Процес розширення ЄС відкриває для вітчизняного підприємництва нові стратегічні перспективи та додаткові можливості поглиблення кооперації та співробітництва на всіх рівнях. Представники бізнесу переконані, що задля отримання максимальних вигод від сучасних євроінтеграційних процесів в країні необхідно створити умови для нормального розвитку підприємництва, що вимагає здійснення таких процесів, як: лібералізація підприємницької діяльності; дерегулювання економіки; формування прозорого і стабільного правового середовища з питань розвитку бізнесу; конструктивна взаємодія владних і підприємницьких структур на всіх рівнях; посилення контролю за діяльністю владних структур з боку суспільства; встановлення єдиних для всіх «правил гри», забезпечення рівновіддаленості бізнесу від держави; проведення податкової політики, спрямованої на стимулювання розвитку підприємництва.

Необхідно також пам'ятати, що динамізм євроінтеграційних процесів вимагає адекватної реакції та адаптації вітчизняних підприємницьких структур до змін, які прямо чи опосередковано

впливатимуть на розвиток підприємництва, особливо в західних прикордонних регіонах:

- перетворення ЄС в найбільш значний ринок збуту вітчизняних товарів і джерело зростання та розширення українського імпорту (загальне зниження середньозваженого тарифу в результаті розширення ЄС позитивно впливатиме на українських експортерів);

- максимальне сприяння ЄС інтеграції українських енергетичних, транспортних і телекомунікаційних мереж у європейську інфраструктуру;

- активне запровадження європейських норм і стандартів ведення бізнесу в Україні;

- отримання позитивного ефекту (у першу чергу малими та середніми підприємствами) від єдиного митного тарифу, єдиної системи торгових правил, адміністративних процедур у розширеному ЄС;

- отримання Україною вигоди від приєднання нових держав-членів ЄС до Генеральної системи преференцій і відповідного додаткового зменшення митних тарифів;

- перенесення в Україну ряду виробництв з нових держав-членів;

- позитивний вплив на розвиток прикордонних регіонів України, інтенсивне надходження до них іноземних інвестицій і розбудова транспортної інфраструктури.

У цілому вплив євроінтеграційних процесів на розвиток підприємництва в першу чергу проявляється у створенні нових умов господарювання для підприємницьких структур, форм зовнішньоекономічних зв'язків і напрямів взаємного співробітництва (насамперед, йдеться про інвестиційну сферу, створення спільних підприємств за кордоном і, особливо, в прикордонних регіонах, спільну діяльність на ринках третіх держав, оскільки, наприклад, угорські, польські, чеські, словацькі фірми вже завоювали там певні позиції).

Враховуючи, що Україна — це ємні ринки з незначною (порівняно з європейською) конкуренцією, країни ЦЄ, зважаючи на відсутність відчутного потенціалу розширення торгівлі на Захід, прагнутимуть використати потенційну місткість українського ринку (насамперед прикордонних регіонів), яка достатньо велика. Можна передбачити й подальшу активізацію інвестиційного процесу. Так, ряд орієнтованих на експорт виробництв з Чехії, Словаччини, Угорщини, Польщі переміщається на нашу територію з метою використання її конкурентних переваг. Останнім часом цей процес активізувався з огляду на зміни в регуляторному

середовищі зазначених країн. Прикладом може слугувати Угорщина, яка вже тепер схильна розглядати Україну як стратегічну територію для виходу на ринки інших пострадянських країн. У цьому контексті особливо важливим є поглиблення прикордонного співробітництва між країнами. Тепер від України залежить, наскільки ця тенденція посилиться в середньо- та довгостроковій перспективах.

Крім того, європейська інтеграція дає їй певний шанс для швидкого становлення українських підприємств, оскільки дозволяє в процесі інтеграційних перетурбацій захопити деякі сегменти європейського ринку: динамічний ринок завоювати легше хоча б через те, що його важче захищати. Поєднання дешевої (порівняно зі світовими стандартами) української робочої сили в комплексі з європейським капіталом і технологіями для компаній ЄС може сприяти зниженню собівартості продукції та відповідно підвищенню конкурентоспроможності, а для України — зниженню рівня безробіття та зростанню загального доходу. Крім того за рахунок кооперації та посилення економічної взаємодії насамперед з новими членами ЄС підприємницький сектор України отримає додаткові можливості розширення присутності на внутрішньому ринку Євросоюзу.

Попередній аналіз впливу розширення ЄС на позиції вітчизняних виробників дозволяє стверджувати, що:

- позиції українських виробників продукції з високим рівнем доданої вартості у коротко- і середньостроковій перспективі істотно не зміняться внаслідок незначних обсягів такого експорту до нових держав-членів ЄС, а у довгостроковій перспективі вони залежатимуть від того, чи зможе Україна досягти європейських технічних стандартів та європейського рівня якості;

- позиції українського агропромислового сектору на розширеному ринку ЄС залежатимуть від двох чинників: по-перше, від того, наскільки ці товари відповідатимуть стандартам ЄС, по-друге — від змін, яких зазнає спільна сільськогосподарська політика ЄС;

- активізація промислової кооперації в машинобудуванні, металообробці, сільському господарстві, харчовій і легкій промисловості, електроенергетиці потребує невідкладної адаптації українських підприємств до умов і вимог ЄС (у цьому контексті Україна повинна чітко визначити пріоритетні напрями наближення до європейських стандартів і технічних вимог, що застосовуються як у промисловості, так і в сільському

господарстві, оскільки гармонізації потребують понад 8000 норм і стандартів, а гармонізовано тільки близько 1500) [1, С. 176].

Таким чином, можна констатувати, що у цілому формування на кордонах України могутнього інтеграційного об'єднання з єдиними торговельними правилами, тарифом, адміністративними нормами та процедурами вигідно Україні, оскільки спрощує ведення бізнесу з європейськими компаніями та поліпшує умови торгівлі та інвестування (від цього процесу виграють насамперед малі та середні підприємства). Але необхідно застерегти, що поряд з новими можливостями, що відкриваються для України, а відповідно і для підприємницьких структур, внаслідок розширення ЄС, цей процес несе з собою також низку серйозних викликів. Так, у короткостроковій перспективі (2004—2005 рр.) наслідки розширення ЄС для вітчизняних підприємницьких структур в окремих сферах співробітництва будуть пов'язані з ризиками скорочення доступу українських товарів і послуг на ринки нових держав-членів ЄС.

У підсумку загальний негативний ефект для України і для наших підприємств зокрема від скасування угод про вільну торгівлю, поширення на український експорт до нових країн-членів антидемпінгових заходів і кількісних обмежень, а також від можливої втрати ринків сільськогосподарської продукції оцінюється на рівні 300—400 млн дол. США, а з урахуванням позитивних перспектив орієнтовні щорічні втрати України від приєднання 10 нових держав-членів ЄС до єдиної тарифної політики та політики торговельного захисту ЄС в найближчі два роки можуть скласти від 250 до 350 млн дол. США [1, С. 176].

Крім того, слід зважати на рішучі зміни в міжнародних економічних стосунках, які були чітко зафіксовані М. Хартом (M. Hart) на конференції ОЕСР з питань нових форм виходу на ринок у глобалізованій світовій економіці. Він зробив висновок, що коли раніше міжнародні торгові операції здійснювалися між незалежними окремими компаніями та особами, то тепер ці відносини швидко трансформуються в систему стосунків усередині окремих компаній і в межах величезних підприємницьких альянсів [5, С.222]. Навіть за повної лібералізації зовнішньоекономічних стосунків переважна більшість підприємств постсоціалістичних країн (це стосується і України) не зможе діяти на конкурентному ринку (у тому плані, що не створить власні підприємницькі альянси). Такі реалії, серед іншого, є наслідком економічної політики урядів цих країн, які часто пропонують іноземним компаніям значно кращі умови, ніж

власним підприємствам. Відтак українські фірми стають периферійними виробничими потужностями для обслуговування великих міжнародних підприємницьких альянсів. Як зазначається в матеріалах UNCTAD, зменшення різниці в рівнях економічного розвитку країн, або, інакше кажучи, рух по сходах в ієрархії підприємницької мережі можливий лише тоді, коли держава забезпечує свої підприємства умовами для підвищення дохідності протягом відносно тривалого періоду економічної трансформації. Якщо ж держава цього не робить, то переважна більшість підприємств країни не матиме шансів діяти на вищих рівнях [3].

Отже, сьогодні необхідно врахувати, що у сучасному світі механізми вільного ринку дедалі більше поєднуються з іншими, неринковими формами влади (переважно на рівні підприємства та стосунків між підприємствами на різних ринках), до яких додається державне регулювання у формі правових норм функціонування системи в цілому. Таким чином, за Кемпбелом і Нортон (Campbell, North), складна система прав власності встановлює інституціоналізовану систему влади та контролю, створену окремими учасниками для безкоштовного доступу до ресурсів, інформації і ринків [4; 6]. Ті країни, що не спроможні сформувати подібну ефективну систему влади на національному рівні, майже позбавлені шансів відстоювати свої інтереси на міжнародних або, ширше, інтегрованих ринках; вони зазвичай навіть втрачають можливість захищати власні національні ринки.

Таким чином, інтеграція України до європейського економічного простору, яку проголошено як пріоритетний вектор входження до світового господарства, поставила на порядок денний конкретні вимоги до розвитку та функціонування національних підприємницьких структур (насамперед у прикордонних регіонах) в умовах розширення ЄС. Доводиться констатувати, що абсолютна більшість проблем для українських підприємств у зв'язку із розширенням ЄС є наслідком відставання України від його нових членів за глибиною ринково спрямованих соціально-економічних перетворень, економічної та технологічної модернізації, що зумовлює недостатню конкурентоспроможність вітчизняних товарів. Отже, ключова увага має бути відведена розробці і реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств на ринку ЄС з відповідними умовами та етапами підготовки внутрішнього економічного середовища до європейських вимог (досягнення європейського рівня

продуктивності праці, прибутковості виробництва, заробітної плати та інших параметрів).

Резюме:

- у геополітичній стратегії України одним із принципових стратегічних напрямів є поглиблення економічного та політичного співробітництва з новими членами ЄС, насамперед, з країнами ЦЄ, що утворюють так звану Балтійсько-Чорноморську вісь. Розширення, будучи важливим чинником прискорення економічного розвитку нових членів ЄС, означає появу нових бізнесових можливостей для України. Вважаємо, що майбутнє наших відносин з ЄС все більшою, а можливо, й визначальною мірою залежатиме від рівня відносин з країнами ЦЄ, які після травня 2004 р. поступово переберуть на себе функцію головного суб'єкта східної політики Євросоюзу;

- розширення ЄС підтверджує необхідність прискорення економічних реформ у цілому та реструктуризації виробництва зокрема, оскільки можливість скористатися позитивними ефектами розширення багато в чому визначається рівнем і динамікою розвитку української економіки, її здатністю швидко адаптуватися до змін на міжнародних ринках. Крім того, побудова нової моделі співробітництва з розширеним ЄС, у свою чергу, залежатиме від економічних перетворень в Україні та переходу на інноваційний шлях розвитку. Ця модель має передбачати як відповідні внутрішні заходи, так і зустрічні кроки з боку ЄС. Це означає зміцнення внутрішньої конкурентоспроможності національної економіки з орієнтацією на поступове досягнення європейських соціально-економічних параметрів розвитку, з одного боку, та створення у перспективі зони вільної торгівлі Україна — ЄС на основі асиметричного відкриття ринків на користь України — з іншого. Запропонована низка інструментів у рамках ініціативи ЄС «Ширша Європа — сусідство» та виконання досягнутих домовленостей на самітах Україна — ЄС сприятиме реалізації нової моделі співробітництва;

- подальше просування України на шляху інтеграції в ЄС неможливе без підвищення ролі підприємництва, яке є надійною основою, головним структуроутворюючим елементом конкурентно-ринкового середовища, важливою рушійною силою розвитку країни загалом і прикордонного регіону зокрема, сприяє вирішенню низки соціально-економічних проблем, розширює можливості працевлаштування населення, повнішого задоволення потреб споживачів. Виступаючи за інтеграцію

України в ЄС, українське підприємництво готове як до активного співробітництва з представниками бізнесу країн європейської спільноти безпосередньо, так і до конструктивної взаємодії з усіма гілками української влади та поважними західними інституціями в реалізації вищевикладених планів у життя. Більше того, для реалізації окреслених завдань підприємницьке середовище повинно стати джерелом формування нових українських політиків і державних службовців, які органічно будуть носіями ідеології інтеграції України в ЄС.

Література

1. Послання Президента України до Верховної Ради України Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році. — К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2004. — 472 с.
2. *Кредісов В.* Вплив українського малого та середнього підприємництва на прискорення інтеграції України до євроатлантичних структур // Економічний Часопис-XXI. — 2003. — № 11—12. — www.soskin.info.
3. *Хлумський І.* Проблеми економічної інтеграції Чеської Республіки до ЄС // Економічний Часопис-XXI. — 2003. — № 3. — www.soskin.info.
4. *Campbell J. L., Hollingsworth J. R., Lindberg L. N.* Governance of the American Economy, Cambridge University Press, Cambridge Chandler AD.: Scale and Scope, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1990.
5. New Dimensions of Market Access in a Globalizing World Economy, OECD, Paris 1995.
6. *North D. C.* Institutions, Institutional Change and Economic Performance, Cambridge University Press, Cambridge 1990.

Н. В. Божидарник,
аспірант Луцького державного
технічного університету

РЕГІОНАЛЬНІ АСИМЕТРІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Визначення особливостей регіонального регулювання в Європейському Союзі завжди було дискусійним питанням перш за все тому, що натикалося на різну інтерпретацію тих індикаторів, які визнавалися країнами-членами ЄС як найбільш значущі. У відповідності із трьома цілями європейської